

Мікола АБАБУРКА

«...ТРЭБА ДОБРА АБШАРЫЦЬ
КІШЭНІ СВАЕ ПАМЯЦІ...»

Нататкі пра «згубленыя» словы

У артыкуле «Час адраджэння» * прафесар П. Сцяцко зусім правільна крытыкуе стваральнікаў акадэмічных беларуска-рускіх слоўнікаў, адзначаючы, што «нам трэба шырока ўводзіць у карыстанне выразныя, добра матываваныя словы з жывой народнай мовы ці створаныя паводле заканамерных для беларускае мовы мадэляў наватворы». Тое ж самае можна сказаць і пра руска-беларускія слоўнікі (РБС), дзе часцей за ўсё падаюцца абсалютныя ці транслітараваныя адпаведнікі ў абедзвюх мовах, нягледзячы на тое, што ўжо ў 20—30-я гг. было шмат чаго дасягнута асобнымі аўтарамі (М. і Г. Гарэцкія, В. Ластоўскі, М. Байкоў, С. Некрашэвіч і інш.).

Бярэш у рукі сённяшні РБС — і аж млосна робіцца ад артыкулаў тыпу **Апсида см. апсида; Апсида архит. апсида, -ды ж.;**

Авоська прост. авоська, -кі ж.;

Ажно част. прост. обл. аж, ажно;

Ажур I текст. уст. ажур, -ру, м.; **вышываць ≈ ом** вышываць ажурам; **ажур II нареч. бухг. ажур;** **в ажуре** у ажурны, добра; **ажурность ажурнасць, -ці, ж.;** **≈ ый ажурны;** **≈ ая** резьба, ажурная разьба; **≈ ые** занавескі ажурныя фіранкі; **≈ ая** работа ажурная работа;

Азарт азарт, -ту, м.; **войти в а.** увайсці ў азарт; **играть с а.** гуляць з азартам; **≈ ничать несов. разг. азартнічаць;** **≈ но нареч. азартна;** **≈ ность азартнасць, -ці, ж.;** **≈ ный азартны і г. д.**

А з запазычанымі (пазычанымі) словамі тут проста бяда: за гады савецкай улады іх гэтулькі ўключылі ў склад беларускай літаратурнай мовы пад «дабратворным уплывам рускай мовы», што яны «ўзбагацілі» наш лексікон, напэўна, не на адну пятаю, як адзначаюць статысты, а, мусібыць, на ўсю трэць. Таму і сучаснае беларускае вуснае маўленне вельмі часта нагадвае газетную мову. Каб не быць галаслоўнымі, зазірнем ізноў у акадэмічны РБС, які з часоў Якуба Коласа (з 1953 г.) да 1982 г. ні разу не перавыдаваўся, а за апошнія 5 гадоў перавыдаўся ажно тройчы (!) і ў якім амаль ніякай увагі на тое, што выданне 1982 г. было моцна раскрытыкавана яшчэ ў 1986 г.¹ У згаданым слоўніку знаходзім

* Гл. Полюмя. 1993. № 3.

толькі транслітараваныя амаль цэлыя старонкі (асабліва ў гэтым «пашэнціла» словам на першыя і апошнія літары алфавіта, г. зн. на а, б, э, ю, я), а месцамі гэтакі «дубляж» не толькі зніжае культуру як вуснага, так і пісьмовага маўлення, але і зусім знявечвае беларускую літаратурную мову, дыскрэдытуе яе.

Дзеля прыкладу звернемся да слоў «аборт», «абарціраваць», «абарціравацца». Ці ж так гавораць сапраўдныя беларусы ды медыкі-прафесіяналы? Ад іх пачуем хутчэй за ўсё: «Спыненне (прыпыненне) цяжарнасці», «Яна спыніла (прыпыніла) цяжарнасць», «Неабходна спыніць (прыпыніць) цяжарнасць» і інш. Скажаце, гэта так званыя эўфемізмы, або больш культурныя словы ды выразы, «шляхетныя»... Няхай сабе і так, але ж не ўзнікаюць ад пачутага (убачанага) тагожа слова ці выразу асацыяцыі накшталт «Выкінуць за борт... дзіця... жанчыну...». А ў народзе гавораць пра такое цяжкае становішча (здарэнне) з жанчынай ці дзяўчынай надзвычай далікатна, па-людску: «Яна зраніла дзіця» ці «Яна перастала быць цяжарнай (тоўстай, грубаю, пры назеі...)». Праўда, у некаторых мясцовасцях можна пачуць неадабральнае: «Яна скінула дзіця (зрабіла выкідыш, ачысцілася, вычысцілася...)» і інш., г. зн. нешта падобнае да перакладу слова «аборт» В. Ластоўскім у ягоным «Падручным расійска-крыўскім (беларускім) слоўніку» (Жоўна, 1924): «спарон плада» і «спарожа жывата» (с. 1).

Словы «гардэроб» і «гардэробная», што прапануюцца ў РБС, не ўключаліся ў рэестры амаль усімі лексікографамі таваеннай пары. У літаратурна-мастацкіх творах нашых пісьменнікаў маем такія адпаведнікі, як «распранальня», «раздзявальня», «раздзявалка», «вешалка» і інш. У згадавым вышэй слоўніку В. Ластоўскі прапануе слова «адзежня».

Цюркскае слова «курган» мае ўласнабеларускія адпаведнікі «насып» і «валатоўка». Апошнія слова неправамерна памячаецца як абласное ва ўсіх тлумачальных слоўніках беларускай мовы апошніх дзесяцігоддзяў, бо яно агульнанароднае, агульнабеларускае. І ўвогуле даўно настала пара грунтоўна перагледзець такія стылістычныя паметы не толькі ў тлумачальных слоўніках роднай мовы.

«Морг» па-беларуску — гэта не толькі «трупярня», але і «нябожчыцкая», «мерцвякоўня», а «чай» — гэта і «гарбата», «завар», і «настой», і «напой». Спакон вякоў беларусам

Мікалай Васілевіч Абабурка — прафесар кафедры беларускай мовы Магілёўскага педінстытута імя А. А. Куляшова, кандыдат філалагічных навук. Пасля заканчэння філалагічнага факультэта БДУ (1966) і аспірантуры пры кафедры беларускай мовы гэтага ж універсітэта (1969) працаваў настаўнікам беларускай і рускай моваў і літаратур у Грабянецкай СШ на Чэрвеньшчыне, метадыстам навукова-метадычнага кабінета Міністэрства асветы Беларусі.

Даследуе мову беларускай мастацкай літаратуры.

вядомыя словы як «чарка», так і «кілішак», «сотка», «стопка», «стограмоўка»...

Пры азнаямленні з нашымі РВС ствараецца ўражанне, што беларускія лексікографы пасляваеннага часу забыліся пра завет самога Якуба Коласа: «Перад увядзеннем кожнага новага слова трэба добра абшарыць кішэні свае памяці, перагледзець слоўнікавыя і фальклорныя крыніцы, прыслухацца да жывой гаворкі — а можа, і знойдзецца якраз тое, што неабходна, што ўжо ўжывалася і чамусьці забыта ці ўжываецца і невядома нам»².

Яшчэ ў XVII ст. Памва Бярында, рыхтуючы знакаміты «Лексікон славенароскі», выкарыстаў у ім поўнасю не толькі «Лексіс» Лаўрэнція Зізанія (выйшаў з друку ў 1596 г. у Вільні), але і ўсе азбукоўнікі, глосы і прыточнікі да Бібліі, складзеныя раней рознымі старажытнымі лексікографамі-талмачамі. Сёння ж слоўнікі ўкладаюць пераважна калектывы вучоных, якія вельмі часта грэбуюць намаганнямі лексікографаў-адзіночак (маўляў, вынікі працы аматырскага лексікаграфавання не пазбаўлены суб'ектывізму). Аднак практыка паказала, што ігнараванне здабыткаў лексікографаў 20—30-х гг. прывяло да страты ў беларускай мове шматлікіх найменняў і самабытнай беларускай тэрміналогіі. Пацвердзім сказанае параўнаннем (супастаўленнем) некаторых прыкладаў, узятых з «Падручнага расійска-крыўскага (беларускага) слоўніка» В. Ластоўскага, «Расійска-беларускага слоўніка» С. Некрашэвіча і М. Байкова (Менск, 1928), «Руска-беларускага слоўніка» пад рэдакцыяй Я. Коласа, К. Крапівы і П. Глебкі (М., 1953) і «Руска-беларускага слоўніка» пад рэд. К. Крапівы (Мн., 1982).

Адзначым адразу, што арыентавацца будзем толькі на словы, запазычаныя з розных моваў свету, а слоўнікі і беларускамоўнымі адпаведнікамі ці з транслітараванымі лексемамі пазначым толькі гадамі іх выдання: 1924 — слоўнік В. Ластоўскага, 1928 — С. Некрашэвіча і М. Байкова, 1953 — РВС пад рэдакцыяй Я. Коласа і інш., 1982 — РВС пад рэдакцыяй К. Крапівы. Іншамоўныя словы, як і ва ўсіх РВС, падамо па-руску.

Абажур — заслона, засня, застка, засьва; зацьма, зацьмежа, зацямненне (1924) — каптур (1928) — абажур (1953, 1982).

Абориген — пракаветнік, первабытнік, тутэйшы (1924) — тубылец (1928) — абарыген (1953, 1982).

Автобіяграфія — самарыс (1924) — уласнажыцьцяпіс (1928) — аўтабіяграфія (1953, 1982).

Автономія — самаўрадаванне, самарадзтва (1924) — самаўрад (1928) — аўтаномія (1953, 1982).

Акорд — поўнагалосье, сазгучча, лад, созгук (1924) — сугалосье (1928) — акорд (1953, 1982).

- Амурничать** — заляцаца, кахаца, любіцца, жаніхаца (1928) — амурнічаць (1953, 1982).
- Аплодировать** — пакляскаць, біць у ладкі (1924) — плясць у ладкі (1928) — апладзіраваць (1953, 1982).
- Артель** — таварыства, брацтва, сябрына, сяброўшчына (1924) — сябрына, суполка (1928) — арцель (1953, 1982).
- Аспид** — баечны змей, цмок (1924) — 1) шыфер; 2) гась-ід, злосьнік (1928) — аспід (1953, 1982).
- Ассоциация** — зграмаджаньне, сабраньне, таварыства, сувязь, змова (1924) — злучэньне, злучнасьць (1928) — асацыяцыя (1953, 1982).
- Астма** — расшырэньне лёгкіх, удушша (1924) — дыхаць, удушша (1928) — астма (1953, 1982).
- Атака** — напад, наступленьне (1924) — напад, нападзеньне (1928) — атака (1953, 1982).
- Афіша** — апавестка, публікатка, аклічны ліст (1924) — авестка (1928) — афіша (1953, 1982).
- Бекеша** — вэнгерка, казакін (1924) — казачына (1928) — бекеша (1953, 1982).
- Библиотека** — кніжня, кніжніца (1924) — кніжніца, кніжыя (1928) — бібліятэка (1953, 1982).
- Биография** — жыцьцёапісаньне, жыцьцёпісь (1924) — жыцьцяпіс (1928) — біяграфія (1953, 1982).
- Бутон** — неквець, заквець (1924) — пукаўка, пупышка (1928) — бутон (1953, 1982).
- Валун** — глыжак, глыжэнь, буглыга, буглыжнік, булак, буглавень (1924) — валун, камень ледніковы (1928) — валун (1953, 1982).
- Венера** — заранка, вэнэра (1924) — Вэнэра, заранка (1928) — Венера (1953, 1982).
- Вентилятор** — душнік (1924) — душнік, ветрагон (1928) — вентылятэр (1953, 1982).
- Версификация** — вершаваньне, вершафікацыя (1924) — вершаванне (1928) — версіфікацыя (1953, 1982).
- Гарантия** — парука (1924) — забясьпека, зарука (1928) — гарантыя (1953, 1982).
- Гармония** — сугалоснасць (1924) — суладнасць, суладзьдзе, лад, згода (1928) — гармонія (1953, 1982).
- Генеалогия** — радавод, родапіс (1924) — радавод, радаводства (1928) — генеалогія (1953, 1982).
- Гербарый** — зельнік, траўнік, былінар (1924) — гэрбары, зельнік (1928) — гербарый (1953, 1982).
- Гипотеза** — дапушчэньне, дагадка, домнеўка (1924) — дапушчэньне (1928) — гіпотэза (1953, 1982).
- Гоголь, ходитъ гоголем** — нырок, кракель, краквель (1924) — гогаль, хадзіць пеўнем, задраўшы нос (1928) — гогаль, хадзіць гогалем (1953, 1982).
- Горизонт** — небасхіл, кругазор, кругавід, паземы (1924) — кругавід, пазем (1928) — гарызонт (1953, 1982).

Горизонтальный — паземны, падольны (1924) — паземны (1928) — гарызантальны (1953, 1982).

Гримаса — ухмылка, выкрыўляньне, крыгаваньне (1924) — гримаса, крывая міна, гімора (1928) — гримаса (1953, 1982).

Демократія — народніцтва, народаўладнасьць, народнаўладства (1924) — народаўладства (1928) — дэмакратыя (1953, 1982).

Дэманстрацыя — спаказ (1924) — паказ, выява (1928) — дэманстрацыя (1953, 1982).

Дэзертыр — зьбежнік, зьбегчык, уцякач (1924) — зьбегчык (1928) — дэзерцір (1953, 1982).

Дэсэрт — заедак, заедкі (1924) — дэсэрт, марцыпан (1928) — дэсэрт (1953, 1982).

Дыслокацыя — перамяшчэньне (1924) — зьмяшчэньне (1928) — дыслакацыя (1953, 1982).

Дрэйф — адклон (1924) — збачэньне (1928) — дрэйф (1953, 1982).

Дуэль — двубой (1924) — паядынак (1928) — дуэль (1953, 1982).

Егерь — лавец, стралец (1924) — стралец, мысьлівец, лавец (1928) — егер (1953, 1982).

Эхідна — ядавітая вужака, эхідна (1924) — калючка (1928) — яхідна (1953, 1982).

Эхідны — хітры і злосны, хітразлосны, злоўмільны (1924) — падкалодны, зласьлівы, шкадлівы (1928) — яхідны (1953, 1982).

Эхіднічаць — злосьнічаць, хітраваць (1928) — яхіднічаць (1953, 1982).

Жалюзі — рашатні, рашацень (1924) — заслона (1928) — жалюзі (1953, 1982).

Жрэц — паганскі сьвятар, аўтарнік, валхвец (1924) — каплан, ахвярнік, жрэц, аўтарнік (1928) — жрэц (1953, 1982).

Зонд — шчупень, шчуп, шчупок (1924) — зонд, пратычка (1928) — зонд (1953, 1982).

Ідол — балван, стод, балвахвальнік (1924) — ідал, балван, статуя, бажок (1928) — ідал (1953, 1982).

Інсургэнт — паўстанец, бунтар (1924) — паўстанец (1928) — інсургэнт (1953, 1982).

Інтэрвал — прагал (1924) — прамежак, прагал (1928) — інтэрвал (1953, 1982).

Інтымны — блізкі, паміжсобны, таёмны (1924) — сарэчны (1928) — інтымны (1953, 1982).

Ірэгулярны — няўладжаны (1924) — зьменны (1928) — ірэгулярны (1953, 1982).

Казус — здарэньне, выпадак (1924) — прыгода, выпадак, здарэньне (1928) — казус (1953, 1982).

Капрыз — прывярэдлівасьць, гімар, хомар (1924) — капрыс, выбрык (1928) — капрыз (1953, 1982).

Клеврет — таварыш, тайнік, паплечнік, падхалім (1924) — сябар, таварыш, паплечнік, патхлебнік (1928) — клеўрэт (1953, 1982).

Кокон — вопрадзень (1924) — лялька, капшучок (1928) — кокан (1953, 1982).

Колосс — аграмадзіна, аграмадны (1924) — волат, веліч (1928) — калос (1953, 1982).

Компилировать — зьбіраць, штукаваць, складаць (1924) — кампіляваць, падбіраць (1928) — кампіляваць (1953, 1982).

Компромисс — угода (1924) — уступка, згода (1928) — кампраміс (1953, 1982).

Комфорт — выгода, утульнасьць, багацьце, роскаш, раскоша, раскошнік (1924) — раскашаваньне, раскоша (1928) — камфорт (1953, 1982).

Конвенция — умова, угода (1924) — умова, згода (1928) — канвенцыя (1953, 1982).

Конгломерат — мешаніна (1924) — мешаніна, зьлепішча, зьлепняк (1928) — кангламерат (1953, 1982).

Кондитер — цукернік, цукерніцтва, цукерніца (1924) — цукернік (1928) — кандытар (1953, 1982).

Конкурент — спаборнік (1924) — супар (1928) — канкурэнт (1953, 1982).

Контраст — супрацьлегласьць, спраціўства (1924) — супраціўнасьць (1928) — кантраст (1953, 1982).

Конфигурация — абрыс, выгляд (1924) — канфігурацыя (1953, 1982).

Космос — сусьвет, усясьвет (1924) — сусьвет (1928) — космас (1953, 1982).

Кризис — пералом, пераварот (1924) — крызіс, пералом (1928) — крызіс (1953, 1982).

Курьёз — пракуда, пракуднік (1924) — пракуда, дзівота, прайда, камэдыя (1928) — кур'ёз (1953, 1982).

Курьер — ганец (1924) — пасланец (1928) — кур'ер (1953, 1982).

Лацкан — закарваш (1924) — кляпа (1928) — штрыфель (1953) — штрыфель, лацкан (1982).

Легат — пасол (1924) — панскі пасол, пасланец (1928) — легат (1953, 1982).

Летаргия — апомерць, сонная хвароба (1924) — летаргія (1928) — летаргія (1953, 1982).

Локомотив — паравоз, цягнік (1924) — лакаматыў, цягнік (1928) — лакаматыў (1953, 1982).

Люцерна — мядуніца, мядзеліна (1924) — баркун, люцэрна серпаватая (1928) — люцэрна (1953, 1982).

Макарони — разанцы, локшыны (1924) — макароны (1928) — макарона ж., мн. нет (1953, 1982).

Манжета — зарукаўка, зарукаўнік (1924) — манкета (1928) — манжэта (1953, 1982).

Мародер — салдат-грабежнік, шыш, разбойнік (1924) —

здырца, кривасмок (1928) — марадзёр (1953, 1982).

Мастер, мастер на все руки — здольнік, умец, мастак (1924) — майстар, да ўсяго здатны майстар (1928) — майстар, майстар на ўсе рукі (1953, 1982).

Материк — цвёрдзь зямельная, цвёрдзь (1924) — сухазем'е (1928) — мацярык (1953, 1982).

Маятник — ківач, махтач (1924) — хістальнік, махала (1928) — маятнік (1953, 1982).

Мезонин — паўпаверх, салька, галубец (1924) — вышкі, салька (1928) — мезанін (1953, 1982).

Минимум — самоменш (1924) — мінімум, найменш (1928) — мінімум (1953, 1982).

Мишура — поблеса (1924) — сухазлота (1928) — мішура (1953, 1982).

Моногамия — аднажэнства (1924, 1928) — манагамія (1953, 1982).

Монотеизм — аднабожніцтва (1924) — аднабожжа (1928) — монатэізм (1953, 1982).

Морс — ягаднік (1924) — морс, напой (з моравін) (1928) — морс (1953, 1982).

Мятеж — бунт, мутар (1924) — мяцеж, бунт, паўстаньне, мут, вэрхал, забурэньне (1928) — мяцеж (1953, 1982).

Набат, бить в набат — збуда, трывога, спалох (1924) — трывога, званіць на трывогу (1928) — набат, звон, біць у набат (1953, 1982).

Навигация — вадаплаўства (1924) — навігацыя (1928, 1953, 1982).

Обсервационный — спацікаўны (1924) — наглядальны, назіральны (1928) — абсервацыйны (1953, 1982).

Оппонент — супраціўнік, спапрэчнік (1924) — апанэнт, супрэчнік (1928) — апанент (1953, 1982).

Оригинальный — істы, істны, своеаблічны, асаблівы (1924) — арыгінальны, самабытны, дзівачны (1928) — арыгінальны (1953, 1982).

Ориентация — спокмеўка (1924) — кірунак (1928) — арыентацыя (1953, 1982).

Орнамент — выхілясы, сповіткі (1924) — арнамент, укра-са, аздоба (1928) — арнамент (1953, 1982).

Офеня — крамнік, хадач (1924) — каробачнік (1928) — афеня (1953, 1982).

Пакет — спокладак, спокладзень (1924) — пак (1928) — пакет (1953, 1982).

Панель — ходнік (1924) — панэль (1928) — панель (1953, 1982).

Пантеизм — многобожнасьць, многабожства (1924) — мнагабожжа (1928) — пантэізм (1953, 1982).

Паразит — чужапас (1924) — чужаед (1928) — паразіт (1953, 1982).

Параллель — роўналегласць, роўналежнік (1924) — роўналежнасьць, паўзбежнасьць (1928) — паралель (1953, 1982).

Параллельны — роўналежны, паўзбежны (1924) — раўналежны, паўзбежны, супастаўны (1928) — паралельны (1953, 1982).

Парнік — цяплярня, цяпляца, расаднік (1924) — шклярніца (1928) — парнік (1953, 1982).

Пародыя — перасьмешка, пераніцоўка (1924) — пародыя, пераніцаваньне, перасьмешка (1928) — пародыя (1953, 1982).

Патронташ — ладаўніца, кулетніца (1924) — ладуньнік (1928) — патранташ (1953, 1982).

Педаль — касарга, понажы (1924) — панаж (1928) — педаль (1953, 1982).

Пігмей — малы чалавечак, злыднік, карштук (1924) — пігмей, нізьменак, курдупель (1928) — пігмей (1953, 1982).

Полеміка — пераспрэчкі (1924) — палеміка, супрэчка, супрэчкапіс (1928) — палеміка (1953, 1982).

Полишинель — блазан (1924) — шпег, шпіён (1928) — полішынель (1953, 1982).

Портмоне — каліта, калетка, кеса, гамэтка (1924) — партманэт, калітка, гамэтка (1928) — партманет (1953, 1982).

Портьера — запона, занавеса (1924) — заслона, запона (1928) — парцьера (1953, 1982).

Прейскурант — цэньнік (1924, 1928) — прэйскурант (1953, 1982).

Претензия — прыкась (1924) — вымога, дамаганьне, скарга (1928) — прэтэнзія (1953, 1982).

Провізія, провіант — харчы, жыўнасьць (1924, 1928) — правізія, правіант (1953, 1982).

Прогресс — поступ (1924, 1928) — прагрэс (1953, 1982).

Прототип — першападобца, першападобны (1924) — першаўзор (1928) — прататып (1953, 1982).

Профан — нявеглай, нявеглайства (1924) — прафан, незук (1928) — прафан (1953, 1982).

Профиль — поверць (1924) — перарэз (1928) — профіль (1953, 1982).

Профильровать — працадзіць, прачысьціць (1924, 1928) — прафільтраваць (1953, 1982).

Процент — прыспор (1924) — процант, адсотак (1928) — працэнт (1953, 1982).

Пьедестал — пастак, падумэнт (1924) — падстава, падложка (1928) — п'едэстал (1953, 1982).

Пальцы — напінкі, кросенцы (1924) — красёнкі (1928) — п'яльцы (1953, 1982).

Ракета — агнепырсень, агнялёт (1924) — ракета, сапуха (1928) — ракета (1953, 1982).

Рандеву — спастрэчка (1924) — месца спаткання, сустрэча (1928) — рандэву (1953, 1982).

Реванш — адплата роўным, адпоміца (1924) — адплата (1928) — рэванш (1953, 1982).

Резервуар — запас вады, патоўпішча, вадабадзь (1924) — вадаём (1928) — рэзервуар (1953, 1982).

Реквизиция — пабор (1924) — адабраньне (1928) — рэквізіцыя (1953, 1982).

Рекреация — спачынак (1924) — адпачынак (1928) — рэкрэацыя (1953, 1982).

Рельеф — выпуклае на плосмені, выпукласьць (1924) — рэльеф, абрыс (1928) — рэльеф (1953, 1982).

Рикошет — касалёт, касалётам (1924) — адскок, адскокам (1928) — рыкашэт (1953, 1982).

Ренегат — адступнік, перакульшчык, зрайца, здраднік (1924) — адшчепенец, перакінчык, пярэкрут, здраднік (1928) — рэнегат (1953, 1982).

Репрессия — прымус, прыгнечаньне (1924) — уціск, прыгнечаньне (1928) — рэпрэсія (1953, 1982).

Репутация — апінія, слава (1924) — рэпутацыя, слава (1928) — рэпутацыя (1953, 1982).

Рецензия — разбор, ацэна (1924) — рэцэнзія, разбор (1928) — рэцэнзія (1953, 1982).

Рундук — скрыня, покубель, прыталка, стойка (1924) — рундук, стойка (1928) — скрыня, куфар, рундук (1953, 1982).

Сан — дастойнасьць, дастойніцтва (1924) — годнасьць (1928) — сан (1953, 1982).

Сарказм — насьмешка (1924) — сарказм, злосьмех (1928) — сарказм (1953, 1982).

Сатисфакция — здавольненне (1924) — адшкадаваньне, задавальненне (1928) — сатысфакцыя (1953, 1982).

Сеанс — седні, поседні, посест, паседжваньне (1924) — сеанс (1928, 1953, 1982).

Секрет — тайства, тайна, сэкрэт (1924) — сакрэт, таямніца (1928) — сакрэт (1953, 1982).

Симметрия — спараўня, спароўнасьць (1924) — сымэтрыя, суразьмернасьць, супольнамернасьць (1928) — сіметрыя (1953, 1982).

Симптом — пазнака (1924) — сымптом, азнака (1928) — сімптом (1953, 1982).

Солидарность — аднамыснасьць (1924) — згоднасьць, паразумеласьць (1928) — салідарнасьць (1953, 1982).

Софа — услон (1924) — канапа (1928) — сафа (1953, 1982).

Спектакль — відовішча, прадстаўленьне (1924) — спэтакль (1928) — спектакль (1953, 1982).

Спекуляция — махлярства (1924, 1928) — спекуляцыя (1953, 1982).

Суррогат — падменьнік (1924, 1928) — сурагат (1953, 1982).

Сюрприз — неспадзяванка (1924, 1928) — сюрпрыз (1953, 1982).

Талісман — кудмень, кудменьчык (1924) — талісман, зачар (1928) — талісман (1953, 1982).

Талон — цэтлік (1924) — талон (1928, 1953, 1982).

Тэрмометр — цепламер (1924, 1928) — тэрмометр (1953, 1982).

Тост — заздоровіца (1924) — тост, заздароўніца (1928) — тост (1953, 1982).

Трыбуна — моўніца (1924) — трыбуна (1928, 1953, 1982).

Тратуар — ходнік (1924) — тратуар, кладкі, ходнік, масткі (1928) — тратуар (1953, 1982).

Тумба — стабур, стабурок (1924) — слупок, баба, падстаўка (1928) — тумба (1953, 1982).

Улус — вёска (1924) — улус, вёска (1928) — улус (1953, 1982).

Унісон — аднагучнасьць (1924) — унісон, аднагучнасьць (1928) — унісон (1953, 1982).

Фаворит — ласкаўнік (1924) — улюбенец, каханак (1928) — фаварыт (1953, 1982).

Факел — сьветач (1924) — паходня, сьветач, лучнік (1928) — факел, паходня (1953, 1982).

Фамільярнічаць — братацца (1924) — быць за панібрата (1928) — фамільярнічаць (1953, 1982).

Физиономия — аблічча, воблік, твар (1924) — аблічча, твар (1928) — фізіяномія (1953, 1982).

Филантропия — любалюдства (1924) — філантропія, дабрачыннасць (1928) — філантропія (1953, 1982).

Фискал — мытнік (1924) — шпіён (1928) — фіскал (1953, 1982).

Флигель — крыло (1924) — флігель, крыло, афіцына (1928) — флігель (1953, 1982).

Флюгер — ветраўнік (1924) — ветрачок, сьцяжок, бандзёра (1928) — флюгер (1953, 1982).

Фольга — блісма (1924) — сухазлота (1928) — фальга (1953, 1982).

Фонтан — вадаліў (1924) — фантан (1928, 1953, 1982).

Форпост — старожа (1924) — фарпост, старожа, перадавая варта (1928) — фарпост (1953, 1982).

Цитата — зьменка (1924) — вынятка, вымятка (1928) — цытата (1953, 1982).

Доколь — падсьценак (1924) — падсьценьне (1928) — докаль (1953, 1982).

Цынга — шкорбут (1924) — шкарбунка (1928) — цынга (1953, 1982).

Цирюльник — галяр, пастрыгач (1924) — цырульнік, галяр (1928) — цырульнік (1953, 1982).

Шлагбаум — рагатка (1924) — рагатка, шлагбом (1928) — шлагбаум (1953, 1982).

Шлюз — затор (1924) — застаўка, шлюз (1928) — шлюз (1953, 1982).

Штатив — падстаўка (1924) — сталюга, трыножнік (1928) — штатыў (1953, 1982).

Штыль — сьціш (1924) — зацішша (1928) — штыль (1953, 1982).

Штурман — стырнік (1924, 1928) — штурман (1953, 1982).

Эволюция — рух, перамены (1924) — разьвіцьцё, развой (1928) — эвалюцыя (1953, 1982).

Экзамен — выспыт (1924) — выпыты (1928) — экзамен (1953, 1982).

Эксперт — віж, знавец (1924) — эксперт, апрабатар, знавец (1928) — эксперт (1953, 1982).

Эмигрант — высяленец (1924) — эмігрант, высяленец (1928) — эмігрант (1953, 1982).

Эпидемия — пошасьць (1924) — пошасьць, паморак (1928) — эпідэмія (1953, 1982).

Эпилепсия — падавіца, падучка (1924) — падучка (1928) — эпілепсія (1953, 1982).

Этнаграфія — народаведаньне (1924) — этнаграфія (1928, 1953, 1982).

Юбилей — гадавіна, угодкі (1924) — юбілей (1953, 1982).

Юрист — прававед (1924) — юрыст (1928, 1953, 1982).

Юрисдикция — падсуднасьць (1924) — юрысдыкцыя (1953, 1982).

Ярус — павысь, павышкі, цябло (1924) — ярус (1953, 1982).

Прыведзены пералік словаў іншамоўнага паходжаньня, якія транслітараваліся і папалі пад так званую уніфікацыю ў РБС-53 і РБС-82, далёка не поўны. Але і гэтыя прыклады паказваюць, што даўно прыйшла пара выдаваць не адаптаваныя іншамоўна-беларускія, а сапраўдныя двух- і шматмоўныя слоўнікі з адлюстраваннем у іх нашага нацыянальнага лексічнага багацця. Узоры такой працы ёсць і ў саміх РБС-53 ды РБС-82. Пакажам некаторыя з іх дзеля супастаўленьня (параўнаньня) з вышэйадзначанымі.

Алоэ — альяс (1953) — алоэ, альяс, альвас (1982); **столетник** — альяс (РБС-82).

Амбар — анбар, клець, свіран (1924) — свіран, клець, свіранак (1953, 1982); **амбарный** — свіронны, свіранавы (1953) — свіранавы (1982); **амбарщик** — кладаўшчык (1953, 1982).

Аплодисменты — пакляскі (1924) — апладысменты, воплескі (1953, 1982).

Базар — торжышча, рынак, кірмаш (1924) — рынак, кірмаш, базар (1928) — рынак, кірмаш, базар (1953, 1982).

Версіфікатор — вершавальнік (1928) — 1) версіфікатар, вершавальнік; 2) версіфікатар, вершаплёт (1953, 1982).

Графіць — лінаваць, рубрыкаваць, рубкаваць (1924) — лінаваць (1928) — лінеіць, графіць (1953, 1982).

Капкан — запастка, зашчымка, кляпцы (1924) — пастка, сіло (1928) — пастка (1953, 1982).

Коклюш — коклюш, кыхтар (1924) — коклюш (1928) — коклюш, кохлік (1953, 1982).

Локач — павітка, сукраць, завіток (1924) — кудзер, пасма, кудла (1928) — кудзер, локач, пасма (1953, 1982).

Махіна — аграмадзіна, машына (1924) — махіна, абэржа (1928) — махіна, веліч, гмах (1953, 1982).

Одуванчык — кульбаба, багатка (1924) — дмухавец, ксян-воў плеш (1928) — адуванчык, дзьмухавец (1953, 1982).

Парус — вятруг, лаштыр (1924) — парус, ветразь, сьцяжок, жагель (1928) — парус, ветразь (1953, 1982).

Пейзаж — краёвідзь, спазор (1924) — пэйзаж, краябраз, краявід (1928) — пейзаж, краявід (1953, 1982).

Рэвматызм — ламавіца, касталоміца (1924) — раматус, касталом (1928) — рэўматызм, раматус (1953, 1982).

Ремесло — здольніцтва, умецтва (1924) — рамяство (1928, 1953, 1982).

Тарантас — зыбаўка, гойдаўка (1924) — тарантас, каламажка (1928) — тарантас, каламажка, брычка (1953, 1982).

Торс — пагрудзьдзе (1924) — торс, тулава (1928, 1953, 1982).

Шафер, шаферка — дружбант (1924) — дружкі, паджанішок, шафер (1928) — шафер, дружка, шаферка (1953, 1982).

Шурин — швагер, пасестрым (1924) — швагер (1928, 1953, 1982).

Юмор, юмористический, юморист — гумар, гумарыстычны, гумарысты (1924) — гумар, гумарыстычны, гумарыст (1953, 1982).

Яга — яга-баба, юга-баба, югася (1924) — 1) яга, баба-яга; 2) ведзьма (1953, 1982).

Аднак і ў гэтым невялічкім пераліку можна ўбачыць хоць нязначныя, але страты: кляпцы, завіток, багатка, ламавіца, умецтва, дружбант, паджанішок, пасестрым.

Пра страты сучаснай беларускай лексікаграфіі даволі ўдэўнена сказала Алена Яскевіч у артыкуле «Пачуццё моўнай радзімы»³. Надзвычай слушныя заўвагі даследчыцы на конт увядзення ў сучасную мову старажытных словаў тыпу **приходень, приселникъ, тубылец, пагуба, эвадца, радца, блюзнерца, наступца, причиняюся, нахилиюся** (маю скільнасць — М. А.), **насмеваюся, приоздобился** і інш.⁴. А яшчэ больш слушна аўтарка выказваецца пра добра вядомыя ім архаізмы ды гістарызмы: «У нашых жа ўмовах з-за колішняй гвалтоўнай перарванасці моўных працэсаў, пры інтэнсіўным сённяшнім абмене старажытнай мовы з сучас-

наю, праблема архаізмаў можа стаяць толькі ў тым плане, наколькі старое слова, яго словаўтваральная форма пры пераходзе ў новы стан страчваюць сваю прадуктыўнасць. Корань жа, унутраная форма яго застаюцца жыць у мове...»⁵.

З усяго сказанага і працытаванага адна выснова: калі адраджацца, дык адраджацца па-сапраўднаму.

¹ Русский язык: Межведомственный сборник. Вып. 6.— Мн., 1986.— С. 52—79.

² Колас Я. Публіцыстычныя і крытычныя артыкулы.— Мн., 1957.— С. 309.

³ Польша. 1992. № 3.— С. 242—253.

⁴ Тамсама.— С. 251.

⁵ Тамсама.— С. 250.